

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

I

23 - 25 MAYIS 2003

BİLDİRİLER

CİLT 1

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

Üsküdar Belediye Başkanlığı
Üsküdar Araştırmaları Merkezi
Yayın No: 10

ISBN Takım No: 975-97606-6-5
ISBN Cilt-1: 975-97606-7-3

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Kapak, İç Düzen

Artus İletişim Sanatları
0212 347 02 20

Baskı, Cilt

Seçil Ofset
0212 629 06 15

İstanbul, Ocak 2004

Üsküdar Sempozyumu

Yer: Üsküdar Belediyesi Çamlıca Eğitim Merkezi

Tarih: 23-25 Mayıs 2003

Düzenleyen: Üsküdar Belediyesi

ÜSKÜDAR AMERİKAN KIZ KOLEJİ'NİN KISA TARİHİ

Teyfur Erdoğan*

Giriş

Üsküdar'da bir Amerikan kız mektebi kurulmasına karar verildiği zaman Amerikan misyonu¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda 51 yılını doldurmuş bulunuyordu. Osmanlı kızlarının Amerikalılar tarafından eğitilmesine başlanıldı (1830 Beyrut) ise 41 sene olmuştu.² Kızlar için ayrı bir misyon kolunun kurulması ve Home School (ev içi eğitim) formatında okullar açılmasının sebebi hedef kitle olan Osmanlı Ermeni cemaatinin kapalı ve muhafazakar yapısı olmalıdır. 1861 yılında ABD'de, ülke dışına daha planlı kadın misyoner göndermek için Women's Foreign Missionary Society kuruldu. Yine ABD'de Dr. Cyrus Hamlin'in tavsiyesi üzerine Ermenilerden oluşan bir kadın grubu Young Ladies Missionary Society'i kurdu.³

Okulun kuruluşu

Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nin kuruluş hikayesi 1867'ye dayanır. İstanbul'da ikamet eden Dr. George W. Wood ve Boston'lu Caroline Borden gibi isimlerin de aralarında bulunduğu bir çalışma grubunu arkasına alan I. American Board'un kuruluşu 1812, Osmanlı'ya gelişi 1820'dir. Albert Howe Lybyer, "America's missionary record in Turkey", *Current history magazine*, Feb. 1924, s. 804. 2 Amerikalıların Osmanlı'daki ilk kız mektebi Beyrut'da 1830'da açıldı. Mustafa Halidi ve Ömer Ferruh, *İslam ülkelerindeki misyonerlik ve emperyalizm*, çev. O. Şekerci, İstanbul 1968, s. 105; Alan ise kuruluş tarihini 1824 olarak vermektedir: Gülbadi Alan, *Osmanlı Devleti'nde Amerikan mis-*

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi

¹ American Board'un kuruluşu 1812, Osmanlı'ya gelişi 1820'dir. Albert Howe Lybyer, "America's missionary record in Turkey", *Current History Magazine*, Feb. 1924, s. 804.

² Amerikalıların Osmanlı'daki ilk kız mektebi Beyrut'da 1830'da açıldı. Mustafa Halidi ve Ömer Ferruh, *İslam ülkelerindeki misyonerlik ve emperyalizm*, çev. O. Şekerci, İstanbul 1968, s. 105; Alan ise kuruluş tarihini 1824 olarak vermektedir: Gülbadi Alan, *Osmanlı Devleti'nde Amerikan misyoner okullarının Ermenilere bakışı (1820-1914)*, Y. Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997, s. 148. Misyonun İstanbul'da açtığı ilk kız okulu ise 1832 senesine rastlamaktadır: May Fincanci, *The story of Robert College old and new (1863-1983)*, İstanbul 1983, s. 30. I. Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan okulları üzerine bazı gözlemler", *Amme İdaresi Dergisi*, 14/3, 1981, s. 87-96.

³ Seçil Akgün, "Amerikalı misyonerlerin Ermeni meselesinde rolü", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 27/2, 1989, s. 8.

yoner okullarının Ermenilere bakışı (1820-1914), Y. Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997, s. 148. Misyonun İstanbul'da açtığı ilk kız okulu ise 1832 senesine rastlamaktadır: May Fincanci, *The story of Robert College old and new (1863-1983)*, İstanbul 1983, s. 30. İ. Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan okulları üzerine bazı gözlemler", *Amme İdaresi Dergisi*, 14/3, 1981, s. 87-96. 3 Seçil Akgün, "Amerikalı misyonerlerin Ermeni meselesinde rolü", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 27/2, 1989, s. 8. Mrs. Bowker, İstanbul'da bir kız okulu kurma fikrini ortaya attığı zaman destek, 1871 yılında eşiyle birlikte Osmanlı topraklarında misyoner istasyonlarında ziyaret gezisinde bulunan ve Türkiye'de erkekler için birçok okul olmasına rağmen kızlar için eğitim imkanlarının halen yetersiz olduğunu gören Amerikan Misyoner Heyeti yabancılar sekreteri Nathaniel G. Clarke'dan geldi.⁴ Bunun üzerine altı Amerikalı kadın, daha önce Laura Farnham⁵ ve Leila Persons adlı iki Amerikalı genç kızın 1870 yılında American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) nezdinde yürüttükleri İstanbul'da kız öğrencilerin devam edebileceği bir okul açma hususundaki faaliyetlerine destek vererek 3000 dolar para yardımında bulundular.⁶

Mekteb, ilk olarak 1871 yılında American Board tarafından Dr. Hamlin'in gayretleriyle Robert College bünyesinde olarak Gedikpaşa'da bir evde kuruldu. Sebebi bu semtin büyük bir Ermeni cemaatini barındırıyor olmasıdır. Ayrıca her zaman işletilemeye de Osmanlı hükümetinin getirdiği kurala göre de Protestan okullarının açılacağı yerde Protestan nüfusun bulunması zorunlu idi.⁷ Okul açılırken güdülen gaye ise okulu sadece civar Ermeni kızları için değil şehrin tüm kadın ve kızları için Hristiyan inançlarının merkezi haline getirmektir.⁸

1872 yılına gelindiğinde Üsküdar Selamsız'da Ermeni mahallesi denen mevkide Vakıf sokağı nihayetinde eski tramvay deposu ile Beyleroğlu tiyatrosunun arkasında, Marko'nun bahçesinin yanında 50.000 dolar altına (=58.000 dolar paraya) sahibi Pişmişzade'den okul için bir arsa satın alındı. Kurulacak okulun arka kapısı da Ekmekçi-başı sokağına açılacaktı.⁹

1873 yılında kampüs yapılanaya kadar yine Üsküdar'da ikibuçuk yıllığına kiralanan bir eve taşındı.¹⁰ Fakat yer olarak niçin "muhafazakar" Üsküdar seçilmiştir? Bunun iki nedeni bulunmaktadır: İlki, Türk hükümetini endişeye sevk edebilecek bu yeni oluşumun biraz gözden irak bir bölgede hayata geçirilme isteği olmalıdır. İkincisi de Üsküdar'ın o dönemde güçlü bir Ermeni cemaatine sahip olmasıdır.

1876 yılında High School/Üsküdar Kız Rüşdiyyesi adı altında yeni yerinde açıldı.

⁴ Marry Mills Patrick, *Bir Boğaziçi macerası. İstanbul Kız Koleji (1871-1924)*, İstanbul 2001, s. 31-32.

⁵ 1866'da Türkiye'de olduğu bilinmektedir. Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, c. 2, s. 928.

⁶ Fincanci, *Robert College*, s. 39; Frank Andrews Stone, *Academias for Anatolia*, New York 1984, s. 73-74.

⁷ Nurdan Şafak, Osmanlı arşiv kaynaklarıyla XIX. yüzyılda Osmanlı- Amerikan ilişkileri: Gelişim süreci ve yoğunlaştığı anlar, Y. Lisans tezi, Marmara Üniv. Ortadoğu ve İslam Enstitüsü, Dan. Z. Kurşun, İstanbul 1999, s. 104.

⁸ Caroline Borden, *Constantinople Home*, 1890, John Freely, *A history of Robert College*, İstanbul 2000, c. 1, s. 140'dan.

⁹ Patrick, *Boğaziçi*, s. 32-33; Recep Ülke, İstanbul Amerikan Koleji'nin tarihçesi. Kız ve erkek kısımları, İstanbul 1956, s. 4. Ergin ve Okan hatalı olarak mektebin 1871 yılında doğrudan Üsküdar'da açıldığını yazmaktadır: Kenan Okan, *Türkiye'de yabancı okullar üzerinde bir inceleme*, Ankara 1971, s. 19; Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, c. 1-2, s. 785.

¹⁰ Patrick, *Boğaziçi*, s. 33.

Genel olarak Osmanlı idaresi ve Amerikan okulları

Osmanlı'nın Avrupa Uyumu içine dahil edildiği 1856'dan sonra hükümet, iç işlerini düzenlemekte görece olarak rahat etti.¹¹ Bu düzenleme sahalarından biri de yabancı okullar meselesidir. Maarif Nezareti, aynı yıl (1856) yayınladığı Maarif Nizamnamesi ile daha önce alınmış olan ruhsatları geçersiz saydığını ve hazırlıklar tamamlanana kadar Maarif Nezareti'nce geçici bir ruhsatname verilmesinin kararlaştırıldığını bildirdi. Bunun üzerine diğer ülkeler gibi Amerika tarafından da protestolar yükseldi ve ilişkiler gerildi.¹² Aslında ilk Amerikan vekilleri, daha sonra elçileri Osmanlı devletinde siyasi entrikalara pek katılmazlardı. Ancak yine de etkileri yadsınamaz derecede önemliydi. Özellikle gördükleri saygı dikkate değerdi.¹³ Bu biraz da ABD'nin, diğer devletlere nazaran Osmanlı yöneticisi gözündeki Osmanlı topraklarına karşı saldırganlıktan uzak tutumuna bağlıdır.

1869 yılına gelindiğinde Osmanlı tarafı bir atak daha yaparak yayınladığı Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yabancı mekteplerle ilgili 129. maddesiyle bu okullar üzerindeki denetimini arttırmayı denedi: Bundan sonra yabancı okullarda çalışacak öğretmenlerin diplomalarının Maarif Nezareti'nce tasdik edilmesi gerekiyordu. Ayrıca bu okullarda genel adaba ve Osmanlı Devleti'nin takib ettiği politikalara aykırı eğitim yapılması için okutulacak derslerin ve kitapların İstanbul'da Maarif Nezareti'nden, taşrada mahalli maarif idareleri ve valiler tarafından tasdik edilmesi esası getiriliyordu. Aksine hareket eden okul kapatılacaktı.¹⁴ Ancak okul kitaplarının denetimi istenen düzeye ulaşamadı. Örneğin Üsküdar Kız Koleji'nde hala "Türkler tembel ve cahildirler" türünden cümlelerin yer aldığı ders kitapları okutulabiliyordu.¹⁵

Abdülhamid (II.)'in tahta çıkarılmasından sonra hükümetin yabancı okullara karşı daha aktif davrandığı gözlenmektedir. Bu tutum özellikle Abdülhamid'in bu okullar hakkındaki görüşlerinden kaynaklanıyordu. Ona göre "...bizim müsamahamıza karşılık bu mekteplerde dinimize, devletimize karşı nefret öğretiliyor. Maarif Nazırı [Münif Paşa] nın bu husustaki alakasızlığı affedilemez. Belki de harekete geçmek için cesareti yoktur. Fakat her zaman her şeyi benim yalnız başıma yapmam da beklenemez. Vakıa bu mekteplerin hatt-ı hareketine müdahale etmenin her zaman pek kolay olmadığı da bir hakikattir. Pek çok defa bu mektepleri himaye etmek suretiyle kendilerine ehemmiyyet payı çıkararak konsolosların sefirlerin arkasına sığınmaktadırlar".¹⁶ Bu görüşün neticesi her yıl genel imtihan ve mükafat dağıtım törenleri, çeşitli vesilelerle yapılan tiyatro, konferans gibi toplantılar ve bunların hazırlıklarının bazen alenen yaver gibi bazen de gizli şekilde izletilmesi ve merasime kimlerin katıldığı, kaç kişinin bulunduğu gibi teferruatlı bilgiler alınması şeklinde tezahür ediyordu.¹⁷ Bu takibat mutad şekilde yapılırken temel iki önlem daha alındı:

¹¹ Teyfur Erdoğan, "1856 Paris Kongresi-1878 Berlin Kongresi Arasında Osmanlı Dış Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Ankara, 15-17 Ekim 1997, Ankara 1999, s. 149-172.

¹² Milli Eğitim Arşivi, no: 114/a; ABCFM arşivi, seri ABC 16/9/3, vol. 21/199; 16/5, vol. 8/79B.

¹³ Patrick, Boğaziçi, s. 24.

¹⁴ 24 Cemaziye'l-evvel 1286/1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi için bkz. *Düster*, t. 1, c. 2, s. 184-219.

¹⁵ W.M. Ramsay, *The revolution in Constantinople and Turkey. A diary*, London 1909, s. 183-184.

¹⁶ Orjinalitesi üzerinde şüpheler bulunan Sultan Abdülhamit, *Siyasi hatıratım*, İstanbul 1974, s. 175.

¹⁷ Hazırlığa ve törenin işlenişine aid raporların bir kısmı Üsküdar mutasarrıfı tarafından bir kısmı da jurnalciler tarafından gönderilmiştir. Teferruatlı örnekler için bkz. BOA., Y.PRK.ML, 5 Za 1306, 9/62; Y.PRK.AZJ., 13 B 1318, 41/19; Y.PRK.ZB., 2 Ra 1319, 28/20; 4 Ra 1325, 37/32; Y.PRK.ASK., 4 Ra 1325, 245/94.

İlk olarak 6 Mayıs 1886 tarihinde Mekatib-i Gayr-i Müslime ve Ecnebiyye Müfettişliği kuruldu.¹⁸ Bu dairenin görevi okulları teftiş etmek, tedrisat dışında sözlü ve yazılı olarak ders verilmesine ve telkin yapılmasını engellemek, evvelce ruhsatsız açılan okulları ruhsata bağlamaktı. Ancak teftiş imparatorluğun siyasi zaaflarından dolayı yeterli düzeyde işlettirilemedi. Denetim konusunda sürtüşmeler genellikle okul müdürlerinin müfettişleri okula sokmamak için ellerinden geleni yapmaları ile daha da şiddetlendi. Müfettişlere okullara girmek istiyorlarsa sefarete müracaat etmeleri gerektiği bildirilerek teftişe izin verilmiyordu. Müfettişler okullara girmeyi başarsa bile genellikle müdürlerle görüşmeden ve bilgi alamadan okulları terketmek zorunda kalıyordu.¹⁹ Bizim okulumuzda öğretmenler tek Türk öğrenci olan Gülistan İsmet'i birgün habersiz gelen müfettişlerden korkarak öğretmenler odasına gizler ve kitapları denetimden salim kılmak için de kütübhanenin kapısını kitlerler. Gelen müfettişler bu odayı ve böyle bir okulda bulunabileceğini tahmin etmedikleri kütübhaneyi görmek istemeden okuldan ayrıldılar. Böylelikle tehlike atlatılmıştır.²⁰

İdare tarafından alınan ikinci önlem 16 Aralık 1886 tarihinde Maarif Nazırı Münif Paşa'nın ruhsatsız çalışan okulların müracaat ettikleri takdirde ruhsat alabileceklerini açıklamasıydı. Bunun üzerine Amerikan maslahatgüzarı Pendleton King bütün Amerikan misyonerlerine 1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nin 129. maddesinden yararlanılması gerektiğini bildirerek derhal mahalli idare amirlerine müracaat edip uyum içinde çalışmalarını bildirir. Ancak birçok okul bu uygulamanın kapitülasyonlarla kazanılmış hakları kısıtladığını ileri sürerek ABD'nin konuya doğrudan müdahale etmesini ister. İlişkiler bir kez daha gerilir. Hatta American Board yetkilileri 1885 yılında ABD başkanı G. Cleveland'a başvurarak Akdeniz'deki Amerikan filosofunun İzmir, Selanik ve İstanbul limanlarında misyoner okullarının çalışmalarını kolaylaştırmak maksadıyla bir gösteri yapmasını isterler.²¹

Birkaç yıl sonra 1892 senesinde Abdülhamid bir irade yayınlayarak mahalli idarelerden alınan izinle kurulan yabancı okullara ferman verilmeyeceğini ve artık padişahın özel izni olmaksızın yabancı okul açılmayacağını karara bağlar.²² Abdülhamid (II.) yine Protestan okullar hakkında tam bilgiye sahip olmak için raporlar hazırlatıyordu: Zühdü Paşa tarafından padişaha sunulan 1 Ağustos 1893 tarihli rapora göre 392 Protestan ve Amerikan okulundan sadece 51'i ruhsata sahiptir ve denetimleri mümkün olamamaktadır. Buralarda okutulan kitab ve programlar da doğru dürüst bilinmemektedir.²³ Rapor üzerine Osmanlı hükümeti önce 25 Aralık 1893 tarihinde Amerikan sefiri ile mahremane görüşerek Ermenilerden şüpheli olanların çocuklarının Amerikan okullarına alınmamasını ve daha önce girenlerin de ihrac edilmesi talebini bildirdi. Ardın-

¹⁸ Bu müfettişlik Maarif nazırı Münif paşa tarafından Nezaret'e bağlı müstakil bir daire halinde kuruldu ve başına mirmiran rütbesinde Rum cemaatinden bir paşa tayin edildi. BOA., İ., Maarif, no:1459-3.

¹⁹ BOA., YEE., 35/100/102/232, Yahya Akyüz, "Abdülhamit devrinde Protestan okulları ile ilgili orijinal iki belge", *AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3/1-4, 1970, s. 123'den; BOA., Y.PRK.DH., M. 1315, 10/58.

²⁰ Marry Mills Patrick, *Under five sultans*, New York 1930, s. 166.

²¹ Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi belgeleriyle Anadolu'daki Amerika* (19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan misyoner okulları), İstanbul 1989, s. 120-121; Joseph L. Grabill, *Protestant diplomacy and the Near East: missionary influence on American policy 1810-1927*, Minneapolis 1971, s. 40-41; İlknur Polat Haydaroğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda açılan Amerikan okulları üzerine bir inceleme", *Belleten*, 203, 1989, s. 636.

²² BOA., MV., 10 Ca 1310, 72/54.

²³ BOA., YEE., 35/100/102/232, Akyüz, "Protestan okulları", s. 123'den.

dan 1895 yılında ise bu defa bu kararını açıkca ilan ederek ülkede bulunan tüm Amerikan okullarına “mazanne-i su” (kendisinden ancak fenalık beklenen) kimselerin çocukların alımını yasakladı.²⁴ Kitabların denetimi hususunda da aynı yıl girişimlerde bulunularak, 1863’de kaleme alınan gümrük tezkeresi, bütün yabancı devlet temsilcilerine gönderildi ve bundan böyle gümrüğe gelecek her kitabın bir kopyasının inceleneceği bildirildi. Bu duyuru karşısında ABD, Ekim 1895 tarihinde diğer devletlerle ortak hareket ederek konuya itiraz etti. Ardından Osmanlı hükümetine gönderdiği bir raporda bu duyurunun 1883 tarihli uluslararası antlaşmaya aykırılığından dolayı kararı protesto ettiğini açıkladı. Çünkü ABD pek de haksız olmayarak Osmanlı hükümetinin bu denetim işini etkili ve hızlı bir şekilde yapamayacağından ve gümrükde gecikmelerin olacağından endişe ediyordu. Keza endişelerinde haklı da çıktı. İlişkiler bir kez daha gerildi.²⁵ 1896 yılına gelindiğinde hükümet Vilayat-ı Şahane’de maarif müdirlerinin vezaifini mübeyyin talimat’ı yayınlarak (m. 51) yabancı okulları senede en az üç kez teftişe tabi tutacağını duyurdu. Ancak okulun mensub olduğu devletin konsolosunun veya onun adamının hazır bulunmadığı durumlarda bu teftişler gerçekleştirilemeyecekti.²⁶ Tüm bu uyarılara karşın Amerikan okullarının bir çoğunun ruhsat alma işini ağırdan aldıkları ve 20.yy.ın başlarına kadar müracaat etmedikleri bilinmektedir.²⁷

Ardından 1902 yılının Ocak ayında başkan Th. Roosevelt Osmanlı hükümetinin baskılarından okulları masun kılmak için sefiri Leishman’ın vasıtasıyla Abdülhamid (II.) e bir ultipton göndererek “...okul ve ruhani kuruluşların serbestçe hareket etmesi, II. Abdülhamid’in bu hususta kendini muhatab almasını” istedi. Abdülhamid 3 Şubat 1902 tarihli cevabında

“Amerikan okullarının yoğun ve zararlı faaliyetlerde bulduklarını, konunun ABD elçisi²⁸ ile Osmanlı hariciyye nazırı arasında görüşülebileceğini” belirtti.²⁹

Abdülhamid devri sona erip İttihad ve Terakki iktidara geçtiği zaman Amerikan okullarına daha bir müsamaha ile yaklaşılmaya başlandı. Türk çocukları İttihad ve Terakki döneminde Amerikan okullarına bizzat hükümet izniyle kaydediliyordu. Hatta mesela 1909-10 öğretim yılında Türk kızlarının Üsküdar Amerikan Kız Koleji’nde okuyabilmesi için gereken mali yardımı hükümet bizzat yaptı. Okuyacak olan Daru’l-muallimat mezunu 5 kızı seçme görevi de Halide Edib’e verildi. Bu kızlar mezuniyetten sonra 5’er yıl Türk okullarında öğretmenlik yapacaklarına dair birer sened imzaladılar.³⁰ 8 Eylül 1914 tarihinde ise kapitülasyonlar kaldırılarak yabancıların devletlerarası

²⁴ BOA., Y.PRK.HR., 16 C 1311, 18/32; A.MKT.MHM., 29 S 1312, 701/2. Ancak bu karara ne kadar uyulduğunu bilmiyoruz.

²⁵ İlkur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda yabancı okullar*, Ankara 1993, s. 21-24.

²⁶ BOA., YEE., 9 Cemaziye’l-evvel 1284/8 Eylül 1867, 33/1407/73/91; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye, İstanbul 1316, s. 136-156. Teftiş esnasında konsolosluktan birinin hazır bulunmasının hukuki geçerliği tartışmaları için bkz. Betül Başaran, *Reinterpreting American missionary presence in the Ottoman Empire: American schools and the evolution of Ottoman educational policies (1820-1908)*, Master Thesis, Bilkent Üniversitesi, Ankara 1997, s. 68.

²⁷ American National Archives, Despatches of U.S. Ministers to Turkey, M 46/47/23, 16 Aralık 1886 tarihli maslahatgüzar tamimi; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiyye, İstanbul 1318, s. 1387.

²⁸ ABD ortaelçiliği 1908 yılında sonradan ilk büyükelçi olacak John. G. Leishman’ın çabalarıyla elçiliğe dönüştürüldü. Patrick, Boğaziçi, s. 25.

²⁹ Erol Kırşehirlioglu, *Türkiye’de misyoner faaliyetleri*, İstanbul 1963, s. 154-156.

³⁰ Müdire Patrick’in 1 Ekim 1909 tarihinde Samuel Darling nezdinde Mütevelli Heyeti’ne yazdığı mektubdan. Metin için bkz. Freely, Robert College, c. 1, s. 198; Ülke, İstanbul Amerikan Koleji, s. 6.

hukuka tabi olmaları prensibi kabul edildi. Bu arada yayınlanan Memalik-i Osmaniye'de bulunan ecanibin hukuk ve vezaifi kanunu'nun 27. maddesinde fermanlı ve ruhsatlı bütün yabancı okulların bazı hükümlere bağlanmasını kayıd altına aldı: A) Türkçe, Türkiye tarihi ve coğrafyası Türkçe okutulacak, okulun programı Nezaret'e verilecek, Nezaret bu programa göre okulun derecesini belirleyecek ve diplomasını geçerli sayacak; B) Yabancı okullarda okutulan kitapların künyeleri ve birer nüshaları Nezaret'e sunulacak; C) Okulun mensub olduğu din ve mezhebin o dinden olmayan çocuklara telkin edilmesi ve bunların dua ve ayinlerde bulundurulmasının yasaklanacak (aşağıda görüleceği üzere bu durum hükümet tarafından bilinen ama müdahale edilemeyen bir konudur); D) Sınavlarda Maarif idarelerinden memurlar gönderilecek; E) Türkçe öğretmenleri Maarif Nezareti'nden ehliyetnameli olacaklar; F) Bu okullardaki memurların listesi bildirilecek, diplomalar ve ehliyetnameler Nezaret'e gönderilecek; G) Eğitim ve sağlık müfettişleri her zaman kabul edilecek, istedikleri tüm bilgiler kendilerine verilecek; H) Bu kararlara uymayan okullar kapatılacaktır.³¹ Bunun üzerine okulların geleceği hususunda endişeye kapılan Amerikan büyükelçisi H. Morgenthau, Robert College'da 1 Ekim 1914 tarihinde Enver Paşa ile bir görüşme yaptı. Enver Paşa, Amerikalılara ve Amerikan müesseselerine düşmanca bir tavır takınmadıklarını aksine kapitülasyonlar kalkarsa Türk çocuklarının da bu okullarda okuma imkanı kazanabileceklerini söyledi. O gün ayrıca Enver Paşa'nın kardeşi, şeyhülislamın iki oğlu ve şehremininin oğlu için yaşları küçük olduğundan tahsis edilen hususi sınıfın açılışında bulundu.³² Gerçekten de kapitülasyonların kaldırılması Amerikan okullarını hiçbir şekilde etkilemedi. Ne bu okulların bir kısmı kapatıldı ne de ders programlarına karışıldı.

Bu kanunun ardından 1915 yılında Mekatib-i hususiye talimatnamesi yayımlandı. Bu talimatname ile devlet I. Dünya savaşının başlaması sebebiyle etkisiz kalan kontrol alanını etkinleştirmek istedi. Bu talimatnamenin 6. maddesinde "Türkçe'den başka lisanla tedrisat yapan hususi mekteplerde Türkçe'nin, Türkiye tarih ve coğrafyasının Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulması mecburidir", 10. maddesinde ise "özel mektepler buldukları yerin en büyük mülkiye memurları ve maarif müdür ve müfettişleriyle, sıhhiye müfettişlerinin nezaret ve teftişine tabidir" denerek önceki teşebbüslere güç verilmeye çalışıldı.³³

Savaş esnasında İstanbul'daki İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus okulları kapatıldı, Alman, Avusturya ve İran okullarına dokunulmadı.³⁴ Amerika Nisan 1917'de Almanya'ya karşı savaş ilan etmesine ve 20 Nisan 1917 tarihinde Osmanlı ile diplomatik ilişkilerini kesmesine rağmen onun Osmanlı'daki okulları açık kaldı. Bunun sebebi Amerikalıların Osmanlı idaresi tarafından tarihsel hasım olarak algılanmaması olmalıdır. Ancak diplomatik münasebetlerin kesilmesi üzerine Amerikan haklarını bu arada okullarını koruma görevini İsveç sefaretü üstlendi.³⁵

³¹ Nevzad Ayas, *Türkiye Cumhuriyeti millî eğitimi (kuruluşlar ve tarihçeler)*, Ankara 1948, s. 694.

³² M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlıdan günümüze azınlık ve yabancı okulları (yönetimleri açısından)*, Ankara 1990, s. 48; Evening Star, 12 September 1914, s. 4 Mine Erol, *Birinci Dünya Savaşı arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye karşı tutumu*, Ankara 1976, s. 53'den.

³³ Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi, İstanbul 1337, s. 2.

³⁴ Nejdet Sevinç, *Ajan okulları*, İstanbul 1975, s. 83-84; Kırşehirlioğlu, *Misyoner faaliyetleri*, s. 37-38; Haydaroğlu, "Amerikan okulları", s. 650-652; Seçil Akgün, "Kendi kaynaklarından Amerikalı misyonerlerin Türk sosyal yaşamına etkisi (1820-1914)", *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, V, 1986, s. 2128-2129.

³⁵ Orhan Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan münasebetleri", *Belleten*, 51/200, 1987, s. 941.

Kız Koleji'nin tarihi gelişimi

Okul ilk zamanlar Constantinople Home veya Home School olarak anılıyordu ve rüşdiyye (ortadereceli bir okul) iken, gayriresmi yeni müdire Mary Mills Patrick'in 1888-1889 yılları arasında Amerika'ya giderek okul idare heyeti azalarından Caroline Borden, Pauline Durant, Alice Freeman Palmer ve Kate Pond Williams'in desteği sonucu 18 Şubat 1890 tarihinde Massachusetts Commonwealth (Eyaleti) Senatosu, okulu Woman's Board of Missions of the Congregational Church (WBM) teşkilatının kontrolü altına soktu ve dört sınıf ilavesiyle hedeflenen kolej olması müsaadesini ve bu gelişimi kayıd altına alan kuruluş sözleşmesini onayladı. Bu girişim sonucu yardım olarak 98.000 dolar toplandı. Okul bundan sonra American College for Girls at Constantinople adını aldı. Bu haberi okul görevlileri kalabalık bir yemekle aynı akşam kutladılar.³⁶ Osmanlı idaresi ise kolejin vergi meselesi işine (mukataa-yı zemine bağlanmasını) 1891'de başlayıp 1894'de tamamladı ve bir sene sonra 19 Mart 1895 tarihinde koleji resmen tanıdı ve vergiden muaf tuttu.³⁷

1892 yılında profesör Dodd'un girişimiyle bir Öğrenci Yönetim Derneği kuruldu. Bu dernek öğrenci eylemlerinde bağımsızlık, Türkiye'de ve Balkanlarda birçok kadının oy kullanma hakkı için hazırlayıcı roller oynadı.³⁸

Okul 1890'da kolej haline gelse de maddi açıdan halen bağımsız değildir. Çünkü okulun geliri American Board'un istekleriyle sınırlıydı.³⁹ Okul hakkında stratejik ve taktik kararlar American Board ve Woman's Board of Missions (W B M) ve WBM'nin temsilcilerinin yaptığı yıllık toplantılarda alınıyordu.⁴⁰ Okulun fiili idaresi ve derslerin düzenli yürütülmesi ise yönetim kurulu=mütevelli heyeti (board of managers) tarafından üstlenilmişti. Yönetim kurulunda başlangıçta ağırlık misyonerlerde idi. Ancak yerli halkın okula yaptığı mali destek ve yerli unsurun gücünün artmasıyla okul idaresindeki söz hakkı da tedrici olarak yerli unsura kaydı.⁴¹ Ancak bu gelişim beraberinde okulun eğitim politikasında dünyevileşmeyi doğurmadı.

Müdire Mary Mills Patrick'in esas hedefi okulu Board teşkilatından ayırmaktı. New York'da bulunan müdire Patrick ve Caroline Borden'in çabaları sonucu koleji bağımsızlığa taşıyacak kolejle resmi bağlantısı olmayan ve etkili isimlerden oluşan bir Danışma Komitesi kuruldu. Komite'nin başarısı İlahiyat Fakülteleri Birliği başkanı Dr. Charles Cuthbert Hall'in komite başkanlığını kabul etmesi ile arttı.⁴² Massachusetts Eyalet Senatosu 20 Mart 1908 tarihinde ikinci bir onayla okulu hem Woman's Board of Missions (WBM)'dan hem de American Board'dan bağımsız hale getirdi. Osmanlı'daki Amerikan okullarının bağımsızlık hareketi, önce Robert College ile başladı. Üçüncü bağımsız kolej ise Suriye Protestan Koleji'dir.⁴³ Müdire Patrick'e göre buradaki amaç mali yardımları arttırmaktır. Çünkü Board iki yönden kolejin istenen gelişimine engel oluyordu: 1.

³⁶ Patrick, *five sultans*, s. 174-175; Grabill'e göre Rockefeller 150 bin dolar bağışta bulunmuştur. Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 29; Freely, *Robert College*, c. 1, s. 140, 148.

³⁷ BOA., Y.PRK.MF, 5 C 1309, 2/26; Y.PRK.TŞE., 1 B 1312, 4/13; Patrick, Boğaziçi, s. 138; Müdire Patrick'in padişaha muafiyet talebini havi mektubu için bkz. Y.PRK.MF, 6 Ş. 1312, 3/36.

³⁸ Patrick, *Boğaziçi*, s. 68.

³⁹ Patrick, *Boğaziçi*, s. 74.

⁴⁰ Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 165-166.

⁴¹ Vahapoğlu, *Azınlık ve Yabancı Okulları*, s. 74.

⁴² Komite üyeleri için bkz. Patrick, *Boğaziçi*, s. 78-79.

⁴³ Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 28-30, 35.

Board azalarının dünyadaki gelişmeler karşısındaki muhafazakarlığı ve 2. Board kontrolü altında mali genişlemenin imkansızlığı.⁴⁴ Ancak Robert College müdürü Caleb Gates bu görüşe katılmamaktadır. Ona göre bu eğitim müesseselerinin eğitim ile dini birbirinden ayrı görme eğiliminden kaynaklanmaktadır ve kendisi Hristiyanlığı yaymak için kurulan bu okulun bağımsızlık talebinden endişe etmektedir. Müdire Patrick bağımsızlık konusunda çok daha olumsuz görüşleri havi başka birçok mektub daha aldı. Mektublarda genellikle okulun ruhani, muhafazakar Protestan karakterini yitireceği endişeleri dile getirilmektedir.⁴⁵ Ancak misyoner teşkilatı ilerleyen yıllarda okulun kendi kendine yetebilen bir mali yapı haline dönüşmesini kabul etmek zorunda kaldı. Buradaki esas amil 1890'lı yıllarda ABD'de yaşanan mali depresyondur. Bu mali sıkıntı yüzünden bağışlar azalmış ve 1897 yılında American Board bütçesi 45.000 dolar açık vermiştir.⁴⁶

Müdire Patrick American Board'dan okulu ayırabildikten sonra bir an endişeleri haklı çıkarıyormuşçasına daha rahat hareket etmeye başladı. İstanbul'da bisikletle ilk defa sokağa çıkan kadın ünvanını kazandı. Onun bu davranışları kadın-erkek ilişkilerinde çekingenlik yaşayan İstanbullu Hristiyan kız öğrencileri bile şaşkına çeviriyordu.⁴⁷ Patrick'in bu tutumuna rağmen personelin yapısına ve müfredata bakıldığında okulun daha sonraki yıllarda da hala Board ile olan fikir birliğinin devam ettiği gözlenmektedir: Personel mutaassıbtır ve gözüpek misyonerleri mobilize eden Student Volunteer Movement ve çeşitli kiliselerden devşirilmektedir.⁴⁸ Ayrıca okulun dekanının (Fensham) da tamamen Hristiyan öğretisinde hareket ettiği ve okula Hristiyan misyonunu hakim kılmak istediği bilinmektedir.⁴⁹ Müdire Patrick de 1904 yılında okulun American Board'dan bağımsızlaşmasından önce kulis yaparken yazdığı mektublarından birinde Kız Koleji'nin o güne kadar yetiştirdiği misyonerlerden gayet memnun kaldığını, bağımsızlıktan sonra da buna ters bir uygulama içine girmeyeceklerini belirtiyordu.⁵⁰ Bağımsızlığın kazanılmasından 1 yıl sonra Türk öğrencilere Hristiyan dininin öğretilmesi sorunu üzerine yazdığı 31 Mart 1909 tarihli bir başka mektubunda Patrick, yine "Türk öğrencilere Hristiyan din dersi aykırı (repugnant) gelse de Kolej Hristiyan temelli kalacaktır ve Müslüman öğrencilerin erkekler tarafından idare edilen Pazar ayını hariç hertürlü Hristiyan dini faaliyete katılması mecburidir. Bu noktada ödün verirsek ileride yavaş yavaş başka isteklerle karşılaşırız ve okulu islami sistem içinde buluruz" demektedir. Bir hafta sonraki bir başka mektubunda da Patrick, "Müslüman öğrencileri Pazar ayininden muaf tutmasını dini inançları sebebiyle değil, karşı cins ve adetler

⁴⁴ Patrick, *Boğaziçi*, s. 80; Fincanci, *Robert College*, s. 46.

⁴⁵ Caleb Gates'in, Kız Koleji'nin bağımsızlaşması hususunda Miss Stanwood'a yazdığı 1 Mayıs 1901 tarihli mektub, Robert Thomson'un Patrick'e yazdığı 27 Ağustos 1904 tarihli mektub ve cevabı için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 191-192.

⁴⁶ Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 129-130, 167.

⁴⁷ Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 25.

⁴⁸ R.L. Daniel, *American philanthropy in the Near East 1820-1960*, Athens, 1970, s. 73; Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 283.

⁴⁹ Halide Edib Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, Özgür Yay. 2. Baskı, İstanbul 1998, s. 126.

⁵⁰ Patrick'in Bulgaristan'daki Amerikalı misyoner Robert Thomson'a 6 Eylül 1904 tarihli mektubu için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 192. Yine Patrick anılarını kaleme aldığı *Under five sultans* adlı eserinde yapılan bir mütevelli toplantısında kendisinin Boston'daki Misyon ile okulun fikri bağlantısının olmadığını kendinin bir eğitimci olduğunu ve herhangi bir şekilde tarikatçı bir dini temsil etmediğini yazıyor.

dolayısıyla olduğunu, ancak bu kızlara yine de bazı öğretiler vasıtasıyla Pazar günleri hususi ayinler yaptırıldığını, kızların bir kısmının kendiliğinden bir iki hafta içinde erkekler tarafından yapılan genel Pazar ayinlerine katıldığını” yazmaktadır.⁵¹ Patrick için bir değerlendirme yapılacak olursa belki onun “feminist bir protestan” olduğu söylenebilir. Çünkü o, Müslüman kızların Pazar ayininden erkeklerin yönetiminde olduğu için kaçtığı sanarak, onları kadınların yaptığı ayine mecbur tutmuştur. Oysa Müslüman kızların esas rahatsızlığı ayinden kaynaklanmalıdır ki diğer çocuklardan farklı görünmenin verdiği rahatsızlığı üzerlerinden atmak için onlar erkekler tarafından yürütülen genel ayine katılmayı daha uygun görmüşlerdir.

Müdire Patrick, kolejin ilk mezunlarını 1891 yılında vermesini bahane ederek, Haziran ayında Barton Hall’da yapılan törende okulun aldığı yeni şekli ve derecesini davetlilere izah etme fırsatını buldu. Davetliler arasında Abdülhamid (II.)’in bir temsilcisi, Amerika sefiri ve bu merasim için Amerika’dan gelen Caroline Borden da bulunuyordu. Borden burada öğrencilerden gördüğü büyük alaka üzerine bir Mezunlar Cemiyeti kurdu ve en gayretli mutemedlerden biri oldu. Okulun çok çeşitli milletlerden gelen öğrencilerinin mensub olduğu bu Cemiyet’in merkezi İstanbul’da idi ve başkanı Mebrouke Ahsen’di. Sofya’da 400 üyeli ve başkanı Sonya Kraeva olan bir kol bulunuyordu. Atina’da başkanlığını Despina Michaelides’in yaptığı hızla büyüyen bir kola vardı. 4. kol ise New York’daydı ve başkanı Electra Theocharides’di. Filibe ve İzmir’de de şubeleri bulunuyordu.⁵²

1912 yılında Balkan harbi esnasında Osmanlı devletinin Bulgaristan ile savaşının Kolej’in Bulgar talebeleri üzerine tesirlerinden endişelenen Amerikan elçisi Rockhill, bir infial karşısında kolejin müdafaa gücünden şüphe ederek, Amerikalı bir subayı Üsküdar mutasarrıflığının okulu korumak için ne gibi tedbirler aldığını rapor etmesi için mutasarrıflık nezdine gönderdi. Rapor neticesi müdafaa hususunda hem hükümetin hem de okulun olanaklarının yetersiz olduğunu görünce müdire Patrick’den okulu kapatarak Bulgar öğrencileri Arnavudköy’deki Hazırlık Bölümü’nün olduğu binaya göndermesini ve öğretmenlerin kendi idaresi altına bırakılmasını istedi. Bunun üzerine sayıları 60’ı bulan Bulgar ve Rum öğrenci Arnavudköy’de satın alınan Musurus Paşa konağına gönderildi. Rockhill daha sonra öğretmenlerin Üsküdar’ı terk ederek Arnavudköy’e gelmelerinin, hem okul içinde paniğe sebep olacağı hem de okulu korumak için ellerinden geleni yapacaklarını vaadeden hükümet görevlilerini rahatsız edebileceği için vazgeçti. Böylelikle okul bu yıllarda açık kalabildi. Ancak kapıda artık iki Amerikan denizci nöbet tutuyordu. Yalnız bu hadisenin hemen akabinde Osmanlı hükümetinin emriyle koleraya karşı mücadele yüzünden tüm okullar kapatıldı. Kolej ancak 2 hafta sonra Aralık 1912 başında yeniden açılabilirdi.⁵³

Okulun kadrosu ve tedrisatı

Okulun ilk müdiresi Gedikpaşa’da Julia A. Rappleye (1871- 1875)’dir. Rappleye 1874-1875 öğretim yılı sonunda yönetim anlayışının mütevellî azaları ile uyuşmaması üzerine istifa ederek ABD’ye döndü. Üsküdar’da ise Kate Pond Williams müdire oldu

⁵¹ Mektuplar için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 197-198.

⁵² Patrick, *Boğaziçi*, s. 66-68; Patrick, *five sultans*, s. 175; Stone, *Academias for Anatolia*, s. 81; Haskan, *Üsküdar*, c. 2, s. 928.

⁵³ Müdire Patrick’in Caroline Borden’a yazdığı 22 Kasım 1912 tarihli ve Samuel Darling’e yazdığı 7 Kasım, 20 Kasım ve 3 Aralık 1912 tarihli mektuplar için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 200-202.

(1875-1883). Williams misyon faaliyetlerine 1864'de Harput'ta başlamış, Kasım 1875'de okulun başına geçmek için gelmiştir. Yanında müdür yardımcısı olarak Ellen C. Parsons vardır. Williams da 1883 yılında yedi buçuk sene hizmet ettikten sonra okuldan ayrıldı. Ardından 1883 senesinde Mary Mills Patrick ve Cyrus Hamlin'in kızı Clara Hamlin gayriresmi olarak müdür yardımcılığına atandılar (1883-1889). Gayriresmi olmasının sebebi okulun mütevellisinin okul dışından birini müdire olarak görevlendirmek istemesi, ancak uygun adayı bir türlü bulamaması idi. Gayriresmi olarak Patrick bu görevi 1889 yılına kadar yürüttü ve 1890 yılında resmiyeti onaylandı.⁵⁴

25 yaşındaki Patrick çok iyi Ermenice, Fransızca, Almanca, Yunanca ve Türkçe bilen ve 1871'den beri Erzurum ve İstanbul'da faaliyetlerinde bir hayli tecrübe kazanmış güçlü bir misyonerdir. Müdireliği esnasında yaz tatillerinde Heidelberg, Leipzig, Münih, Paris ve Bolonya ve Zürih'de üniversitelere devam ederek burada modern psikoloji ve çeşitli derslere katıldı ve nihayetinde İsviçre Bern Üniversitesi'nde bir Alman yahudisi olan Dr. Ludwig Stein denetiminde Yunanca ve felsefe doktorası yaptı. "Sextus empiricus and Greek scepticism" başlıklı tezini 1897'de sundu.⁵⁵ Ludwig Stein, Almanya'da persona non grata ilan edildikten yıllar sonra I. Dünya savaşı esnasında İstanbul'a geldi ve okulu ziyaret ederek dini tolerans konusunda Pazar ayininde bir konuşma yaptı. Fransızca yaptığı konuşmasında "Ben bir Yahudi'yim. Müslüman bir ülkede, Protestan mezhebine mensub Hristiyan bir kolejde, düşmanımın lisaniyla dini tolerans konusunda konuşuyorum" diyerek söze başlıyordu.⁵⁶ 1888-89 öğretim yılı başında Clara Hamlin, 9 yıl bu okulda çalıştıktan sonra Amerikalı diğer bir misyoner olan Lucius Lee ile evlenerek okuldan ayrıldı. Mary Patrick okulun koleje tedavülünden sonra da müdirelik görevini 74 yaşına yani 1924 yılına kadar sürdürdü (1890-1924). 1890 yılında Florence A. Fensham kolejin ilk dekanı olarak atandı ve bu görevde 14 yıl kaldı.⁵⁷ Müdür Patrick 1907-1908 ve 1908-1909 yıllarını ABD'de geçirdi. İkinci yılda Dr. Roxanna H. Vivian vekillik yaptı. Jön Türk devrimi olduğunda Vivian Rus diplomatı başkonsolos Ponafidine'e başvurarak okulu koruma altına aldırdı.⁵⁸

Tedrisat okul Gedikpaşa'da açıldığı tarihten 1876 yılına kadar Ermenice ve bazı dersler için İngilizce'dir. Derslerin Ermenice yapılması 6 aylık bir süre için hedeflenmiş olmasına rağmen daha sonra bu süre uzatılmıştır. İmtihanlar yerel adete uygun olarak sözlü yapılıyordu.⁵⁹ İlk başlarda sağlık bilgisi ve sosyal yönleri geliştirmeyi hedefleyen okul daha sonraları pratik bilgiler kazandıran bir havaya büründü. Clara Cathrine Pond Williams'ın çabalarıyla daha sonra tedrisat tamamen İngilizce'ye döndürüldü. Keza kızlara hedeflenen kimliği kazandırmak için tedrisatın İngilizce olması gerekiyordu. İngilizce ve Ermenice'nin yanısıra Bulgarca, Fransızca, Almanca, Rumca ve Türkçe de okutulan lisanlar arasındaydı.⁶⁰ Okulda haftada iki saat de İncil dersi vardı ve bu ders sınavlarda barajdı.⁶¹

⁵⁴ Patrick, *Boğaziçi*, s. 34, 36, 66; Patrick, *five sultans*, s. 167. 55 Tezi kitab olarak Londra 1899 yılında yayınlandı: Freely, *Robert College*, c. 1, s. 153.

⁵⁶ Patrick, *five sultans*, s. 183.

⁵⁷ Patrick, *five sultans*, s. 175, 182; Mary Mills Patrick, *The First Annual Report of the American College for Girls*, July 1889, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 149'dan; Fincanci, *Robert College*, s. 41, 43.

⁵⁸ Patrick, *Boğaziçi*, s. 75. Rus konsolosuna başvurma sebebini açıklayan bir kayda rastlamadım.

⁵⁹ Patrick, *five sultans*, s. 128.

⁶⁰ Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 4; Fincanci, *Robert College*, s. 41; Stone, *Academias for Anatolia*, s. 74.

⁶¹ "Ecnebi mektebler", *Köylü*, 13 Kasım 1910; Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, s. 101.

1886'da ayrı bir Rumca bölümü müfredata eklendi. 1890'dan itibaren dördü ilk ve dördü de ikinci devre olmak üzere kolejde 8 sınıf öğretime başlar. Bunun yanında hazırlık sınıfları da vardır. İlk kısma ilkokul, ikinci kısma ise ortaokul mezunları girebilirdi.⁶²

Okul, 1893 yılında Chicago'da yapılan Colembia International sergisine iştirak ederek bir bronz madalya ve bir de muvaffakiyet belgesi kazandı. Bu başarıdan sonra diploması, Latince'ye öncelik veren Londra Üniversitesi hariç bütün Avrupa üniversitelerinde muteber kabul edildi.⁶³

1897 senesinde okulda biri Amerikalı diğeri Osmanlı iki müdire ve 13 muallime bulunuyordu.⁶⁴

Yeni mütevelli heyetinin ilk resmi toplantısı Grace H. Dodge başkanlığında 2 Nisan 1908 tarihinde Boston'da yapıldı.⁶⁵

Okulun kuralları

Okulun en önemli ve değişmez kuralı müdürün Amerikalı olmasıdır.⁶⁶ Kuruluş kanununa göre Osmanlı tebasından kimse koleje öğretim üyesi olamazdı ve idare heyetinde bulunamazdı.⁶⁷

Yukarıda bahsedilen mali kriz öğrencilerden alınan harçların miktarındaki artışa da yansdı. İlk başlarda verdikleri eğitimi Hristiyan halk arasında cazib kılmak için harç miktarı düşük tutulmuştu. Örneğin 1875 yılında yatılı öğrenciler için yıllık harç 132 dolar, geri kalanlar için 35 dolardı. Daha sonra 1900 yılında harçlar 176 dolara yükseltildi. Ancak öğrenci talebinin azalmasından sonra 154 dolara indirildi. Fakat giderek harc miktarı arttı. Eğitime olan talep o derece yükselmışti ki çok hızlı ücret artışına karşın öğrenci sayısında eksilme olmadığı gibi artış dahi kaydediliyordu.⁶⁸ 1896 yılında Okulun güvenliğinin sağlanması için Hırvat muhafızların sayısı artırıldı ve bu da bütceyi zorlayıcı bir uygulama oldu. Barton Hall'ün 1905'de yanması da okulun başka başka fonlara olan ihtiyacını arttırdı.⁶⁹ Patrick yeni yardımlar bulmak için New York'a gittiğinde Bayan Henry Woods'dan 58.000 dolarlık, 1907-1909 yılları arasında Boston'lu Helen Gould Shepard'dan 210.000 dolarlık yardım topladı. Bu paralar Gould Hall ve Henry Woods Hall için harcanacaktı. Olivia Samuel Stokes'dan da Mitchel Hall isimli yemekhanenin yapımı için 100.000 dolar bağış alındı. Miss Russell Sage'dan sağlanan 100.000 dolar ile de Russell Sage Hall yapıldı. Ayrıca bu yıllarda New York'da 500 ila 1000 dolar arasında üyelik aidatıyla katkıda buldukları Kolej Yardım Derneği kuruldu. Ancak okul halen mali bakımdan American Board'a bağlıydı.⁷⁰

⁶² Necmettin Tozlu, *Kültür ve eğitim tarihimizde yabancı okullar*, Ankara 1991, s. 133.

⁶³ Ülke, *Istanbul Amerikan Koleji*, s. 5.

⁶⁴ BOA., Y.PRK.DH., M. 1315, 10/58.

⁶⁵ Ayrıntılar için bkz. Patrick, *Boğaziçi*, s. 81-83.

⁶⁶ Haskan, *Üsküdar*, c. 2, s. 929.

⁶⁷ Tozlu, *Yabancı okullar*, s. 133. Bunun doğruluğu çok şüphelidir. Çünkü daha sonraları okulda bazı müslim ve gayrimüslim Osmanlı tebasından hocalar ders vermiştir.

⁶⁸ Patrick, *Boğaziçi*, s. 37; Mary Mills Patrick, *The annual report for 1902-03*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 191'den; İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve bilgi üretim sisteminin oluşumu ve dönüşümü*, Ankara 1993, s. 115.

⁶⁹ Mary Mills Patrick, *The report of the president for the seventh academic year of College*. 1896-97, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 152'den.

⁷⁰ Patrick, *Boğaziçi*, s. 74, 76-77.

Mali krizin bir başka sonucu da okulun New England tipi, yani endüstrinin gereklerine ve doğmakta olan yeni hayat biçimine uygun bir eğitime ağırlık vermeye başlaması oldu.⁷¹

Öğrenci sayısı ve profili⁷²

	Mevcut	Mezun sayısı
1871 (Gedikpaşa)	3	
1874-75	40	2 (ilk mezunlar)
1875-76 (Üsküdar dönemi başladı)	36 (18 yatılı)	2 sınıf, 14.06.1876 yeni binada ilk diploma töreni
1876-77		Yok
1877-78		2 (hepsi Ermeni)
1878-79	Başkalarının yanında 2 Bulgar	Yok
1879-80	Başkalarının yanında 10 Bulgar	5 (hepsi Ermeni)
1880-81	Başkalarının yanında 22 Bulgar	Yok
1881-82		5 (4 Ermeni, 1 Bulgar)
1882-83		3 (1 Ermeni, 1 Bulgar, 1 Danimarkalı)
1883-84		5
1884-85		7
1885-86		10
1886-87		10 (1 İngiliz)
1887-88		10 (1'i Rum. İlk Rum kızı)
1888-89 ⁷³	103 (63'ü yatılı) (42 Ermeni, 16 Rum, 13 Bulgar, 12 İngiliz, 9 Yahudi, 7 Amerikan, 2 Türk, 1 Arnavud ve 1 Fransız)	8 (1'i Bulgar, 1'i Rum, 5'i Ermeni, 1'i İngiliz)
1889-90		5 (1 Türk)
1890-91	107	7
1891-92 ⁷⁴	137 (51 Ermeni, 29 Bulgar, 22 Rum, 14 İngiliz, 10 Amerikalı, 6 Yahudi, 4 Türk, 1 Fransız)	5
1892-93 ⁷⁵	147	7

⁷¹ Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 120.

⁷² Tablo genel olarak şu eserlere dayanılarak yapıldı, özel olanlar ayrıca gösterildi: Patrick, *Boğaziçi*, s. 31, 34, 37-39 ve Patrick'in raporları, *The report of 1896-97; The report of the president of 1900-01; The annual report of the Girls College for the academic year 1901-02; The annual report for 1902-03; The annual report for 1905-06*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 146-147, 152-153, 187, 190-191- 196, 204'den.

⁷³ BOA., Y.PRK.ML., 5 Za 1306, 9/62.

⁷⁴ Fincancı, *Robert College*, s. 43; Stone, *Academias for Anatolia*, s. 74; Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 204. Patrick'e göre öğrenci sayısı 141'dir: Patrick, *The report of 1900-01*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 153'den.

⁷⁵ Fincancı, *Robert College*, s. 43; Stone, *Academias for Anatolia*, s. 74; Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 204.

	Mevcut	Mezun sayısı
1893-94	173	7
1894-95	161	7
1895-96	177 (93 Ermeni, 21 Bulgar, 16 İngiliz, 15 Rum, 11 Yahudi, 9 Amerikan, 5 Alman, 2 Macar, 1 Türk, 1 Rumen, 1 Avusturyalı, 1 İtalyan, 1 Rus)	5
1896-97	115 (71 Ermeni, 10 Bulgar, 9 Yahudi, 7 İngiliz, 7 Rum, 5 Amerikan, 4 Alman, 1 Türk, 1 Rus)	3
1897-98 ⁷⁶	137 (70 yatılı, 60 gündüzlü) (Bir kısmı Rus ve Romanyalılardan oluşuyor)	8
1898-99	152	4
1899-00	152	1
1900-01	166 (83 Ermeni, 21 Rum, 20 Rum, 12 Türk, 10 İngiliz, 9 Bulgar, 4 Macar, 2 Alman, 1 Amerikan, 1 Yahudi, 1 Fransız, 1 İtalyan, 1 Avusturyalı)	7 (3 Ermeni, 1 İngiliz, 1 Avusturyalı, 1 Türk ve 1 Bulgar)
1901-02	128 (47 Ermeni, 20 Rum, 17 Türk, 17 Bulgar, 7 Yahudi, 7 İngiliz, 4 Alman, 3 Amerikan, 2 Macar, 2 Fransız, 1 Arnavud ve 1 İskoç)	4 (1 Bulgar, 1 Rum, 1 Rumen, 1 Avusturyalı)
1902-03	106 (41 Ermeni, 21 Rum, 17 Bulgar, 7 Türk, 7 Yahudi, 7 İngiliz, 2 Alman, 2 Macar, 1 Arnavud ve 1 Avusturyalı)	4 (2 Rum, 1 Alman, 1 Ermeni)
1903-04 ⁷⁷	129 (2 Müslüman)	8 (4 Ermeni, 3 Bulgar, 1 Arnavud)
1905-06	142	9 (4 Ermeni, 2 Rum, 1 Bulgar, 1 Yahudi, 1 ?)
1906-07	120	5
1907-08		6
1908-09		5
1909-10 ⁷⁸	Başkalarının yanında 5 Türk	15
1910-11		16
1911-12		23
1912-13	280 (197 yatılı) (74 Rum, 70 Ermeni, 58 Türk, 43 Bulgar, 17 Yahudi, 5 Amerikan, 5 Arnavud, 3 İsviçreli, 1 İngiliz, 1 Fransız, 1 Alman, 1 İranlı, 1 Rus.) (Dinlere göre 100 Rum Ortodox, 66 Ermeni Gregoryan, 63 Müslüman, 31 Protestan, 17 Musevi, 3 Katolik)	13 (7 Ermeni, 4 Bulgar, 2 Rum)
1913-14 ⁷⁹	644?? (55 Türk)	

⁷⁶ Bu sayı Osmanlı kaynaklarına göre 130'dur (70'İ yatılı, 60'İ gündüzlü): BOA., Y.PRK.DH., M 1315, 10/58.

⁷⁷ Arşiv kaydı 202 mevcut göstermektedir. BOA., Y.PRK.UM., 10 Ş. 1321, 67/29.

⁷⁸ Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 6.

⁷⁹ Ahmet Uçar, Amerikan misyonerlerinin Türkiye'deki faaliyetleri (1818-1930), Y. Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dan. Prof. Dr. Mine Erol, Konya 1988, s. 197-198.

1889 yılına gelindiğinde 18 yıl içinde okuldan o güne kadar 75 kız mezun olmuştur: Bunların 51'i Ermeni, 13'ü Bulgar, 4'ü Rum, 3'ü İngiliz, 1'i Yahudi, 1'i Danimarkalı, 1'i Amerikan, 1'i de Türk'dür. Görüldüğü gibi okul mezunlarından sadece %5'i Osmanlı tebası dışındandır ve sadece ve sadece 1 Amerikalı mezun vermiştir. Bu mezunların yarısından fazlası yani 34'ü misyon okullarında öğretmen ve bir kısmı da papazlara eş olmuşlardır. 1889'a kadarki öğrencilerin 16'sı Müslümandır.⁸⁰

1896 yılındaki düşüşün sebebi kolejin 1896-1897 senesinde zor bir yıl yaşamasıdır: Başta hükümet Üsküdar'ı İstanbul'daki Ermeni ihtilal hareketinin merkezi kabul ettiği için okulu da şüpheli mekanlar arasına aldı. Ayrıca bu öğretim yılında İstanbul'daki karışıklık haberlerinin abartılarak Bulgar basınında yer alması tatillerini Bulgaristan'da geçiren öğrencilerin bir kısmının okula geç gelmelerine sebep oldu ve mutad ders programı ancak okul açıldıktan iki ay sonra başlayabildi.⁸¹

1900 yılından sonraki düşüşün sebebi ise okul harcının 176 dolara çıkarılmasıdır. Bu yıllarda Osmanlı'da iktisadi hayatın iyice bozulmasından etkilenen ailelere kızların eğitimi için bu kadar para ödemek ağır gelmiştir ve aileler ilk olarak oğullarını sonra imkan bulunursa kızlarını okutmayı tercih etmişlerdir. Öğrenci sayısındaki bu azalıştan sonra harçlarda yeniden bir düzenleme yapılarak miktar düşürülmüştür ve hazırlık sınıfı için 132 dolar, kolej içinse 154 dolar olarak belirlenmiştir. Gerçekten de görüleceği üzere 1903-04 öğretim yılında artış başlamıştır.⁸² 1906-1913 yılları arasında ise mezun olan 91 kızın 37'si Bulgar, 31'i Ermeni, 14'ü Rum, 5'i İngiliz, 1'i Türk, 1'i Arnavud, 1'i Sırb, 1'i Avusturyalıdır.⁸³

Gün geçtikçe verilen eğitimin kalitesinin artması ile hem öğrencilerin sayısı hem de dini ve etnik çeşitlenmesi artarak öğrenci profili değişti. 19. yy.ın sonlarına gelindiğinde fakir ve kimsesiz çocukların eğitilmesinin yanında okul gelir düzeyi yüksek aileler tarafından önemli ölçüde tercih edilir hale geldi. Hatta bir dönem kolej bünyesinde 20 değişik milletten öğrenci bulunuyordu.⁸⁴

İlk başlarda okula Müslümanların gitmesi yasaksa da daha sonraları çeşitli gruplar arasında artık Türkler de göze çarpmaya başlar: Gizli bir şekilde okula devam eden bu öğrencilerden ilk diplomayı alan (1889-90) annesi Abdülaziz'in hareminden Çerkes gözde, babası ise orduda subay olan Gülistan İsmet'tir. Gülistan diplomasını diğer arkadaşları ile beraber kürsüde değil peçeli olarak annesi yanında oturur iken alır. Her mezun olanın yaptığı gibi Gülistan da bir deneme yazmıştır. Başlığı "Illusions of sense perception (Duyu algısının yanılgıları)" dır. Bunu onun adına sınıf arkadaşlarından biri okur ve günün en iyi denemesi ilan edilir. Abdülhamid'in bu denemeyi okuduktan sonra metni "okulda neler öğretildiğini gör"mesi için maarif nazırına gönderdiği söylenir. Babası bu işten gayet memnundur. Ancak bunun gibi radikal girişimleri yüzünden sürgüne gönderilmekten ve orada ölmekten kurtulamamıştır. Gülistan hanım daha sonra 1897 yılında ileride Büyük Millet Meclisi'nin ilk katibi olacak Asım bey ile evlenmiştir.⁸⁵

⁸⁰ Borden'a göre bu sayı 71'dir. Caroline Borden, *Constantinople Home*, 1890 ve Patrick, *The First Annual Report*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 147, 149'dan.

⁸¹ Patrick, *The report of 1896-97*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 152'den.

⁸² Patrick, *The annual report for 1902-03*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 191'den.

⁸³ Freely, *Robert College*, c. 1, s. 192-196.

⁸⁴ Patrick, *five sultans*, s. 175.

⁸⁵ Patrick, *five sultans*, s. 166-167; Patrick, *The First Annual Report*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 147, 150'den.

Halide [Edib] ise bu okuldan ilk lisans (Bachelor of Arts) derecesini (1901) alan müslüman Türk kızıdır.⁸⁶ Halide'nin babası Edib bey Abdülhamid'in sarayında baş kاتبdir. Babası kızını bu okula gönderebilmek için İcadiye tepesi civarındaki Aziziye (Kel Hasan ?) tiyatrosunun karşısındaki eve taşınır. Halide'yi okula kayıd için getirdiğinde 7 yaşındadır. Ancak 11 yaşından küçüklerin kabul edilmeyeceği kendisine kat'i şekilde bildirilince, birçok ısrardan sonra bir müddet bekleyip hile ile Halide'nin yaşını 2 sene büyütür. Yaş büyütme işinden müdire Patrick'in haberi olunca kayıd işinde zorluk çıkarır. Ancak sonunda kayıd yaptırılabilmiştir. Fakat 1 sene sonra Halide bir talebenin jurnali üzerine padişahın iradesi ile mektebten uzaklaştırılır. Bu arada evde hem Türk hem de İngiliz hocalardan ders almaya başlar.⁸⁷ Sonunda Halide, İngilizce'yi akıcı bir şekilde öğrenir ve The mother in the home'u İngilizce hocasının yardımıyla Türkçe'ye çevirir. Kitabın Türkçesi'ni o günün Türkçe'sine uygun olarak baştan sona Mahmud Esad Efendi tashih eder. Nihayetinde Edib bey bu kitabı binlerce bastırarak 1897 yılında Yıldız'da Türk-Yunan harbi şehitlerinin aileleri yararına açılan sergiye, asker eşlerine ve bir tane de padişaha takdim eder. Bunun üzerine Abdülhamid'in emriyle oradaki komisyon Halide'yi taltif ederek ona bir şefkat nişanı verirler. Birkaç yıl sonra da Halide'nin koleje dönmesine müsaade çıkar. Halide artık yatılı, kız kardeşi Nilüfer de gündüzlü olarak okula başlar. Fakat babası itaasizlik yüzünden hiçbir zaman terfi edemez. Bundan sonra Halide kolejin yüksek sınıflarına devam eder ve 3 sene sonra 1901'de mezun olur.⁸⁸ Abdülhamid'in hoşnutsuzluğuna maruz kalan üçüncü öğrenci Nazlı Halid'dir. Bu sefer ısrarlı davranan bu kızın annesidir. Nazlı'nın validesi devrik padişahın subaylarından zengin ve güçlü birinin 6 eşinden Çerkes olanının kızıdır. Abdülhamid'in ajanları Nazlı'yi okulda yakalamış ve babasının hayatı tehlike altına girmiştir. Bunun üzerine babası kızını bir süre için eve kapamak zorunda kalır. Tüm bunlara rağmen annesinin ısrarlı tutumu sonucunda Nazlı okuldan gizli şekilde 1910 yılında mezun olur.⁸⁹

II. Meşrutiyet'in ilerleyen yıllarında Türk kadınlarının giyim modası da değişmiştir. Önceleri elbiselerde canlı renkler ve beyaz peçe kullanılırken, artık bol siyah çarşaf ve ka-ra peçedir. Bu giysiler içinde öğrencileri karşılamak okul idaresini müteessir etmiştir.⁹⁰

Okulun Fiziki Yapısı

Okulun ilk tedrisata başladığı binaya hibe edenin ismine izafeten Bowker Building denmektedir. Mrs. Albert Bowker ve arkadaşları bina için 50.000 dolar hibe ettiler.⁹¹ Bu bina okulun ana binasıdır. Bina kampüsün doğu sınırına yakın ve kuzeydoğu-güneybatı yönelimli olarak konumlanmış, dikdörtgen planlı kagir bir yapıdır.

Bu bina zemin kat dahil üç katlıdır. Giriş katında mutfak ve yemekhaneler, birinci katta idare amirliği, kütüphane, mütalaa salonu, istirahat salonu, ziyaretçi odası ve

⁸⁶ Fincanci, *Robert College*, s. 44.

⁸⁷ Halide Edib tiyatrosunun adı Kel Hasan olarak belirtiyor. Halide'nin hocaları arasında Şükrü efendi Arabca, Rıza Tevfik Fransız edebiyatı, okuldan Dodd İngilizce dersi veriyorlardı. İngilizce dersini sonra vaktiyle Hindistan'da çay tüccarı eşi olan kültürü yüksek bir İngiliz kadından almaya başladı. Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, s.102-104, 119-121.

⁸⁸ Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, s. 100, 120, 123; Halide Edib, "Kadın tahsilinin bir büyük bayraktarı", *Akşam*, 9 Mart 1950, s. 5, Patrick, *Boğaziçi*, s. 156'den.

⁸⁹ Bu Nazlı hanım daha sonra Ankara hükümetinin ileri gelenlerinden Yusuf Kemal bey ile evlenerek Yusuf Kemal beyin İngiltere elçiliği döneminde orada yaşamıştır. Patrick, *five sultans*, s. 192-194.

⁹⁰ Freely, *Robert College*, c. 1, s. 192-195.

sınıflar, ikinci katta ise yatakhaneler ve öğretmenlerin yatak odaları bulunmaktadır. Yemekhane uzun, dar ve karanlık bir mekandır. Yatakhanelerde çocukların yüzlerini yıkayabilmeleri için her sabah soğuk suyla doldurdukları kurnalar bulunurdu. Banyo yapmak için çocuklar cumartesi günleri, dışarıdaki hamamlara gitmek zorundaydılar. Bu binanın içinde tuvalet yoktur. Tuvaletler binanın doğu tarafındadır ve yatılı çocukların bunları kullanabilmesi için dışarı çıkmaları gerekirdi.⁹²

Daha sonra bu binaya ilaveten Amerikalı bir misyon destekçisi William C. Chapin tarafından 1882 senesinde Barton Hall yapıldı. Charles W. Wilder'in karısı Sara Barton anısına binaya bu isim verilmiştir. Binaya 10.000 dolar bağışta bulunmuştur.⁹³ Bina kampüsün günümüzdeki ana girişine yakın, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlanmış, haç planlı kagir bir binadır. Bu bina dört katlı ve dikdörtgen yapılı idi. Birinci katta, jimnastik salonu, labratuar, toplantı salonu, ikinci katta sınıflar, üçüncü ve dördüncü katlarda ise öğrenci ve öğretmen yatakhaneleri bulunmakta idi. Bu katta tuvaletler vardı. Ancak banyo yoktu. Bu yıllarda hamama halen sarnıçtan su çekiliyordu. Bu bina 20.000 dolara mal olmuş ve bir koridor ile Bowker Building'e bağlanmıştır. Bugünkü Barton Hall'ün sadece güney ve kuzey kanatları binanın ilk halini göstermektedir. Diğer bölümler sonradan eklenmiştir. Binanın kuzeydoğu köşesinde sonradan kimya labratuarına dönüştürülen duvarları yaklaşık altmış santim kalınlığında bir sarnıç bulunuyordu. Hamamın suyu buradan gelmekteydi.⁹⁴

Bundan sonra aynı mahalledeki birkaç eski konak da okul binalarına ilave edilmiştir: Bunlardan biri Çam Konak'dır. Burası 19. yy.ın sonlarında kampüsün Ekmekçibaşı sokağına bakan tarafında inşa edilmiş ahşap bir yapıdır. Geniş odalı, tavanlarında lir çalınan melek resimleri işli, ana holünün ortasında geniş, işçiliği incelikli, dairesel merdiveni olan barok tarzta bir konaktı. Ancak 20. yy.ın başlarında bazı öğretmenlerin lojman ve kırk öğrencinin yatakhane olarak kullandığı yıpranmış bir yapı haline geldi. Bugün yerinde yoktur. Kinney Cottage kampüsün kuzey sınırında konumlanmış küçük bir yapıdır. 1900lerin başında burada atların, ineklerin ve kazların ve bunların bakıcısının barındığı bir ambar vardı. Emir Konak 1928 yılında 40 kız çocuğun yatakhanesi olarak kullanıyordu. Ahşaptı. 1951'de yıkılıp yerine yenisi yapılmıştır. Şapel, kampüsün güneyi civarında olmalıdır. Ahşaptı. 1900lerin başında zemin katın arka tarafında bir oda piyano derslerine ayrılmıştı. Hafta için toplantı odası ve pazar günleri ise kilise olarak kullanılan büyük bir oda bulunmaktaydı. Bodrum katında küçük odalar halinde ana okulu ve ilkokul sınıfları yer almaktaydı. Bu küçük odalar o yıllarda zaman zaman ev ekonomisi derslerine ev sahipliği yapıyordu. Okulun Ekmekçibaşı sokağına açılan kapısı 1900'lerin ortalarına kadar 24 saat kullanımda olan ana giriş kapısı işlevini gördü. Günümüzde ana giriş olarak kullanılan "yukarı kapı" o yıllarda kampüse girmesi gereken büyük araçlar için sadece gündüzleri açılan bir servis kapısıydı.⁹⁵

⁹¹ Patrick, *five sultans*, s. 56-57.

⁹² Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 4; F. Linder, *The history of Üsküdar American Academy (1876-1996)*, Sağlık ve Eğitim Vakfı, İstanbul 2000, s. 37-38, 46, 83.

⁹³ Patrick, *Boğaziçi*, s. 63; Patrick okulun yapılmasında esas mali desteğin Wilder'dan geldiğini belirtmektedir. Patrick, *five sultans*, s. 167.

⁹⁴ Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 4-5; Pınar Erkan, Tanzimat'tan günümüze İstanbul/Kadıköy ve Üsküdar'daki yabancı okullar ve azınlık okulları, Y. Lisans tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Dan. Prof. Dr. A. Batur, İstanbul 2001, s. 213-214; Linder, *Üsküdar American Academy*, s. 55.

⁹⁵ Linder, *Üsküdar American academy*, s. 37, 47, 55, 91, 93, 96-97.

Okulun müzesi öğretmenlerden arkeoloji çalışmaları ile tanınan Dr. Isabel Frances Dodd tarafından kuruldu. Burada müzeye hediye edilen bir Mısır mumyası bile bulunuyordu.⁹⁶

1903 yılında Le Boutiller'in okulu ziyaretinden sonra Bostonlu annesi Henry Woods kolejin orta kısmına mahsus binanın yapılması ve döşenmesi için 62.000 dolarlık yardımda bulundu. Yeni yapılacak bina için okul sahasına bitişik arazinin satın alınmasına karar verildi. Ancak arsanın fiyatı, çok istekli gözüktüğü için yükseldi ve para belli bir müddet değerlendirilemeden atıl kaldı. Isıtma sistemi olarak binalarda odun sobası kullanılmaktaydı. Öğretmen lojmanlarında ve öteki küçük odalarda küçük soba, Büyük Salon'da büyük soba yakılmaktaydı. Aydınlatma ise gaz lambalarıyla sağlanıyordu. Daha iyi ısınmak için paranın bir kısmı ile Barton Hall'e bir kalorifer kazanı alındı. Ancak bu binanın bacası yükü çekemeyince 15 Aralık 1905 tarihinde bina dış duvarları hariç fizik, kimya ve biyoloji labratuarıyla, kütüphanesiyle, sanat eserleriyle birlikte tamamen yandı. Bundan sonra sadece bodrum katındaki hamam kullanılabilirdi. Bu arada yakındaki boş bir ev kiralandı. Hem burada hem de müzik odasında 78 öğrenci barındırıldı.⁹⁷

Arnavudköy'e taşınış

1905 yılında büyük bir yangın sonucu okulun Barton Hall binası tamamen yanar. Yangından sonra okulun başka bir yere taşınmasına karar verilir. Arnavudköy'de karar kılınır. Ancak niçin Arnavudköy? Bunun için üç sebep düşünülebilir: Öncelikle Arnavudköy'deki mevkiin denize yakın olması onun Amerikan donanması tarafından korunmasını kolaylaştıracaktır. Nitekim ileride yapılacak binanın denizden de girişi vardır. Üsküdar'da ise bu imkan yoktur.⁹⁸ İkincisi Robert College'a fiziksel olarak yaklaşma. Üçüncü sebebi ise Üsküdar'da olmaktan yakınan müdire Patrick şöyle açıklamaktadır: “Buranın [Üsküdar'ın] şartlarını bilmeyen Boğaz'ın Avrupa yakasında olmanın avantaj[lar]ını tahayyül [bile] edemez. Biz burada şehri kendi pencereimizden seyrediyoruz ama olan biteni, toplantıları, konuşmaları ve yeni hayatı ancak çok az paylaşabiliyoruz.”⁹⁹ Aslında bugün de durum bir bakıma böyledir.

Okul için Arnavudköy ile Kuruçeşme arasındaki bir tepenin Boğaz'a nazır yamaçında Paris'de oturan birErmeni ailesine aid elli dört dönümlük bir arsa için 1907 Ekiminde 57.200 dolara anlaşıldı. Paranın 10.000 doları Philadelphia'dan John H. Converse'dan karşılandı. Diğer masraflar için de 100.000 dolarlık yardım John W. Frothingham'dan geldi.¹⁰⁰

Ancak satın alma işlemi sanıldığından daha zor oldu: Arsanın sahibi gayrimüslim olduğu için satış sonrası resmi tapu senedi veremiyordu. Geriye kalan tek yol nakid ödeme yaparak, hükümetin mührüyle resmileşecek özel bir tapu senedi almaktı. Amerika ve Türkiye arasındaki mevcut anlaşmalara göre Amerikan vatandaşları Türkiye'de

⁹⁶ Patrick, *five sultans*, s. 195-196.

⁹⁷ Patrick, *The annual report for 1905-06*, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 192-193'den; Ülke, *Istanbul Amerikan Koleji*, s. 5-6; Linder, *Üsküdar American academy*, s. 37-38.

⁹⁸ Bunu Amerikan sefiri Rockhill de belirtmektedir. Müdire Patrick'in Samuel Darling'e yazdığı 12 Kasım 1912 tarihli mektubdan. Metin için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 201.

⁹⁹ Patrick'in Samuel C. Darling'e okulun Arnavudköy'e taşınması meselesinde yazdığı 29 Eylül 1908 mektub için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 197.

¹⁰⁰ Patrick, *Boğaziçi*, s. 84; Patrick, *five sultans*, s. 197.

mülk sahibi olabiliyorlardı.¹⁰¹ Fakat arazinin sahibi paranın hepsi ödenmeden özel bir sened vermeyi reddediyordu. Bu özel sened olmadan da tapuyu resmileştiren mühür vurulmuyordu. Kolej bu kadar parayı riske edecek kadar zengin değildi ve para peşin verilse bile işlemlerin pürüzsüz işleyeceği konusunda tereddütler hasil olmuştu. Ancak risk yine de göze alındı ve para ödendi. Buna rağmen Türk hükümeti resmi tapu senedini vermeyi sürekli reddediyor ve sonunda da tekrarlanan taleplerden kurtulmak için Abdülhamid (II.) bu araziyi kızlarından birine çeyiz olarak verme niyetinde olduğunu açıklıyordu. Mütevelli heyeti bu durumun anlaşmalara aykırılığını ileri sürerek Washington'da başkan Th. Roosevelt'ten yardım istedi. Ancak başkan ve dışişleri bakanına konunun önemi anlatılamıyordu. Aracıların girişimleri de fayda etmiyordu. Bu arada arazinin parasının ödenmesinin üzerinden tam birbuçuk yıl geçmişti. Bu esnada Washington'a üç resmi ziyaret daha yapıldı. Aranılan destek yine yoktu. Sonunda 3 Nisan 1908 tarihinde Washington hükümetinden alınan bir telgrafda bu mücadelenin peşinin bırakılması belirtiliyordu. Ümidler neredeyse tükenmek üzereydi. Ancak çok geçmeden ikibuçuk ay sonra Jön Türk darbesi gerçekleşti. 12 Ağustos 1908'de darbe basında duyulduktan hemen sonra resmi girişimlere tekrar başlandı ve 14 Ağustos'ta tapu transferi gerçekleşti. Bir sonraki adımda da kolejin yerleşeceği binaların inşası için Türk hükümetinden 10 Kasım 1910'da resmi izin alındı.¹⁰²

Meşrutiyet (II) ten sonra gerek hükümet gerekse halk tarafından okula daha fazla rağbet edilmeye başlandığından okulun en önemli bölümü orta kısım haline geldi. Çünkü yeni gelen Türk kızları İngilizce bilmiyorlardı. Ancak orta kısma ayrılan bina konfordan oldukça uzaktı. Çare olarak yakında taşınılacak olan Arnavudköy'deki arsaya bitişik Musurus konağı satın alınarak orta kısım 1910 baharında buraya nakledildi. Bugün bu konağın arsası üzerinde Arnavudköy ilk okulu bulunmaktadır.¹⁰³

İnşaata 16 Kasım 1910 yılında başlandı ve 21 Nisan 1914 Nisanı'nda Gould Hall, Sarah Lindley Mitchell Hall, Henry Woods Hall, Russel Sage Hall isimlerini taşıyan dört okul binası tamamlanarak okul Arnavudköy'e taşındı. 3 Haziran 1914 tarihinde açılış yapıldı. Adı İstanbul Amerikan Kız Koleji olarak değiştirildi. Üsküdar'da son mezuniyet töreni Mart 1913 tarihinde yapıldı.¹⁰⁴

Terkedilen Üsküdar'daki okul binası harab haldeydi. Çünkü Arnavudköy'deki 4 yıl süren inşa dönemi boyunca Üsküdar'ın tamiri için hiç para harcanmamıştır. I. Dünya savaşı başladığında Türk ordusunun geniş mekanlara olan ihtiyacı karşısında biraz da Arnavudköy'deki okulu korumak amacıyla Üsküdar'daki binanın ordu tarafından işgaline ses çıkarılmadı. Okul hasta ve sakat askerlerin barınağı haline gelmişti. Ordunun artan ihtiyaçları Arnavudköy'deki okulun da kullanımını gerektirmeye başladığında ve Arnavudköy'deki ahırın askeriyyeye tahsisi istendiğinde müdire Patrick sefir Morgenthau'dan yardım istedi. Morgenthau, hızırvari şekilde "ahırın çatısının sökülmesi"ni önerdi. Şaşırtmaca işe yaramış ve talebden vazgeçilmişti. Arnavudköy'deki kampüse asıl tehdit Alman ordusundan geliyordu. Sık sık askeri bir hastahaneye çevrilmesi için ta-

¹⁰¹ Robert College'in kurucularından olan Hamlin 1875 yılında aldığı müsaade ile Osmanlı topraklarındaki Amerikan vatandaşları mülk edinebilir hale geldi. Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 4.

¹⁰² Patrick, *Boğaziçi*, s. 84-85, 90; Üsküdar'da kalan okul ve arsası ile Arnavudköy'deki okul ve arsasının vergi muafiyeti tartışmaları için bkz. BOA., DH.UMVM., 6 S 1341, 101/60.

¹⁰³ Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 6-7.

¹⁰⁴ Patrick, *Boğaziçi*, s. 95, 100; Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 7, 10; Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 298.

leblerde bulunuyorlardı. Bunun üzerine Morgenthau koleji korumak için kendisi, eşi ve yardımcıları ile birlikte koleje yerleşti. Kolej binalarının resmen korunduğu gerçeğini vurgulamak için de Enver paşa gibi mühim isimleri sık sık koleje davet ediyordu. Böylelikle okul savaş süresince tedrisatına devam edebildi.¹⁰⁵

Üsküdar'daki okul binası 1918'in son günlerinde ordu tarafından boşaltıldı. Ardından okul idaresi Türk hükümetinden tazminat talebinde bulunmak için Üsküdar'daki binada hasar tespiti yaptı.¹⁰⁶ Sonra bina geçici olarak göstermelik bir kira bedeli karşılığında çoğunluğunu okulun eski mezunlarının oluşturduğu Ermeni Kızıl Haçı'na verildi. Kızıl haç burada 3 küçük yetimhane ve bir hastahane kurdu.¹⁰⁷ Ardından binalar Amerikan Misyon Heyeti tarafından satın alındı. Mayıs 1919'da Halide Edib, Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde bir konferans verdiğiğine göre bina bu dönemde kullanımda olmalıdır.¹⁰⁸

1929 yılında artık Arnavudköy'deki okula Constantinople Woman's College yerine İstanbul Kız Koleji denmeye başlandı. 1932 yılında Arnavudköy'deki okul Robert College ile idari bakımdan birleştirildi. Bunun sebeplerinden en önemlisi 1929 senesinde başlayan Dünya iktisadi buhranından kaynaklanan okulların içine düştükleri mali bunalımdır.¹⁰⁹ Paul Monroe her ikisine birden umum müdür oldu. Bu tarihten itibaren bu iki Amerikan okulu aynı idari şemsiye altında Robert College ve American College for Girls isimlerini koruyarak iki ayrı şube olarak İstanbul Amerikan Koleji adıyla anıldı. 1971 yılında mütevelli heyeti Bebek kampüsündeki birçok binayı Boğaziçi Üniversitesi kurulması için Türk hükümetine bırakmayı kabul etti. Bu arada adı daha önce Robert Academy olarak değiştirilen erkek kısmı da Arnavudköy'e taşındı ve her iki okul birleşti tek bir lise oldu. Bugün bu okul Robert College olarak varlığını sürdürmektedir.¹¹⁰

Üsküdar'daki bugünkü bina ise daha önce Adapazarı'nda kurulmuş olan Kız Mektebi'ne 1924? yılından itibaren ev sahipliği yapmaktadır. Bu okulun da ismi Üsküdar Amerikan Kız Koleji'dir.¹¹¹ Fakat kökü Adapazarı'na dayanan bu kız kolejinin makaleye konu olan mektep ile bir ilgisi yoktur.

Sonuç yerine: İzlenen eğitim politikası ve okulun etkisi

Amerikan misyonunun Osmanlı ülkesine görece rahat girişinin mühim bir sebebi Osmanlı idarecilerinin Amerikan'ın diğer devletlere nazaran tarafsızlığına inanmış olmasıdır. Bu sayede Amerikan misyoner okulları daha rahat bir ortamda çalışma imkanı buldular. Nitekim Ermenilerin hamisi olmak isteyen İngiltere ve Rusya'nın tutumu Osmanlı idaresini tedirgin ederken, Amerika'nın bu cemaate yaklaşımı daha kabul edilebilir görüldü.

Bu ilişki içinde Protestan mezhebinin esnek ve sade yapısı Gregorian kilisesinin sert kuralları karşısında Ermenilerin mezheb değiştirmesinde bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezheb değiştirme ardından kimlik değişimini getirmektedir.

¹⁰⁵ Patrick, *Boğaziçi*, s. 99, 112-113.

¹⁰⁶ Bu tazminatın alınıp alınmadığına dair bir kayda rastlanamadı.

¹⁰⁷ Müdire Patrick'in Mütevelli Heyeti başkan yardımcısı Dr. Talcott Williams'a 8 Ocak 1919 tarihli mektubundan. Metin için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 234.

¹⁰⁸ Halide Edib-Adıvar, *Türk'ün ateşle imtihanı*. Kurtuluş savaşı anıları, Atlas Kitabevi 4. baskı, İstanbul 1975, s. 27-28.

Protestan Misyonu'nun Osmanlı Topraklarında Açtığı Okullar

	Okul sayısı	Ruhsatsız olanların sayısı	Misyoner sayısı	Öğrenci sayısı	Harcanan para
1830-1893 ¹¹²	392	341			
1893 (Türkiye sınırları içinde) ¹¹³	624 (5 Kolej, 80 high school, 530 ilkokul)		1317 (223'ü Amerikalı, diğerleri yerli Ermeniler)	31.485 (4085'i kolejde)	10 milyon \$, 7 milyon kitap dağıtılmış
1895 (Sadece Anadolu'da) ¹¹⁴	435			19.795	
1900 (Sadece Anadolu'da) ¹¹⁵	417			17.556	
1904 ¹¹⁶	269 (sadece Amerikan okulu)	108			
1905 ¹¹⁷	400'den fazla	316			
1913 ¹¹⁸	450 (20 high school)			25.922 (4.385 Ermeni, 122 Türk high school öğrencisi)	
1914 ¹¹⁹	675			34.317 (25.000'i Anadolu'dakiler)	40 milyon \$

Protestan misyonunun Osmanlı topraklarında açtığı okulların neredeyse tamamına American Board of Commissioners for Foreign Missions öncülük etmiş ve maddi destek vermiştir. Bu şu demektir bu okullar ortak ideolojiyi yayma hususunda aynı hedefe yönelik çalışmaktadırlar.

¹⁰⁹ Müdire Adams (1924-1931)'in 1929-30 öğretim yılına aid yazdığı rapordan. Freely, *Robert College*, c. 2, s. 31-32.

¹¹⁰ Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 7, 10; Freely, *Robert College*, c. 2, s. 48-50, 188-189-196.

¹¹¹ Ülke, *İstanbul Amerikan Koleji*, s. 7.

¹¹² Zühdü Paşa'nın padişaha sunduğu 20 Temmuz 1309/1 Ağustos 1893 tarihli rapor. BOA., YEE., 35/100/102/232, Akyüz, "Protestan okulları", s. 123'den.

¹¹³ Bilal Şimşir, "Ermeni propagandasının Amerika boyutu üzerine", *Tarih boyunca Türklerin Ermeni toplumu ile ilişkileri sempozyumu*, Ankara 1985, s. 98; Alan, *Amerikan misyoner okullarının Ermenilere bakışı (1820-1914)*, s. 145.

¹¹⁴ Tefrik Çavdar, *Osmanlıların yarı sömürge oluşu*, İstanbul 1970, s. 101.

¹¹⁵ Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 157.

¹¹⁶ Maarif Nazırı Haşim Paşa'nın raporundan. BOA., Yıldız Hususi, 4 Rebiyu'l-ahir 1322, 62775/110 Adnan Şişman, *Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl başlarında Amerikan kültürel ve sosyal müesseseleri*, Balıkesir 1994, s. 6'dan.

¹¹⁷ BOA., Y.A.RES., 27 Cemaziye'l-evvel 1322, 127/32.

¹¹⁸ J.K. Greene, *Leavening the Levant*, Boston 1916, s. 108; Uçar, *Amerikan misyonerlerinin Türkiye'deki faaliyetleri*, s. 197-198.

¹¹⁹ E. G. Mears, *Modern Turkey*, New York 1924, s. 135; Ahmet Uçar, *Amerikan misyonerlerinin Türkiye'deki faaliyetleri*, s. 198; Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika*, s. 176.

Misyoner Edwin Bliss şöyle demektedir: “Misyonerlerin eğitim çalışmaları... baskı altındaki insanlara kendi huzursuzluklarını hissettirmiş ve onlara bir ışık getirmiştir.”¹²⁰ 1870’lerde Harput’a gönderilen Amerikalı kadın misyoner Maria A. West de yayınladığı anılarında Harput Ermeni kadınları hakkında onların ruhuna girdik, hayatlarında devrim yaşattık der.¹²¹ Aynı etkilerin bizim okul için de geçerli olmayacağı hakkında bir sebep bulunmamaktadır. Nitekim Halide Edib Adıvar okula hayranlığını “bu okulla ilgili herşeyi seviyorum, seviyorum, seviyorum” diyerek dile getirmektedir.¹²² Halide Edib, okuluna hayran olan tek Türk kızı değildir. Okula kaydolduktan kısa bir süre sonra Müslüman öğrencilerden Zübeyde hanım da bir gün dersde öğrencilerle beraber bir Amerikan ders kitabını okurken birden “Türkler tembel ve cahildirler” cümlesine rast gelince yerinden fırlar ve kitabı yere çalar. Ardından üç kere “aptal Amerikalılar” diye haykırır. Ancak öğretmen Dodd’un ifadesine göre tıpkı Halide Edib gibi Zübeyde de kısa bir süre içinde okuluna karşı tutkulu bir bağlılık duymaya başlayacaktır.¹²³ Yine Kasım 1922’de padişah Vahideddin Türkiye’den ayrılmaya mecbur bırakılınca mesela evlatlığı onunla gitmek yerine Kız Koleji’nde kalmayı tercih etmiştir.¹²⁴

Bu örnekler belki sadece okula hayranlığı ifade etmektedir denerek itiraz edilebilir. Ancak Halide Edib’in Amerikan kültürüne hayranlığı bilinmez değildir. Bir makalesinde Halide Edib “Anglo-saxon etkisini ve İngilizce’yi gelecekteki kızlarımız için ilk saflara yerleştirmek hususunda elimizden gelenin en iyisini yapıyoruz... Heryerde açılan Anglo-saxon okulları Türk anneleri tarafından memnuniyetle karşılanıyor... Ekmek ve sudan, diğer ihtiyaçlardan daha çok bilgi ve Anglosaxon etkisi için feryad ediyoruz...” diye yazmaktadır.¹²⁵ Halide Edib’in Amerikan tarafgirliği bununla da kalmayarak siyaset sahnesinde de vücut bulmuştur: Kurtuluş savaşı döneminde kurucuları ve idarecileri arasında Halide Edib’in de yer aldığı ve savunuculuğunu çoğu Amerikan okullarından mezun olan veya bura öğretmenlerinin yaptığı Amerikan mandasını salık veren Wilson Prensipleri Cemiyeti unutulmamalıdır.¹²⁶ Manda meselesi ile ilgilenen önderlerden biri de Kız Koleji müdiresi Marry Mills Patrick’dır. 1919 Haziran sonunda Patrick Paris’e giderek Wilson’un 12 prensibine dayalı bir makale yayınladı. Başlığı “Fourteen reasons for an American mandatory over Turkey”dir.¹²⁷ Halide Edib ile eski müdiresi arasında etkileşimin olmamış olması düşünülemez. Çünkü Halide Edib’in argümanları ile Patrick’inkiler bire bir örtüşmektedir. Örneğin Orta Doğu’da bütün milletler ABD’yi tercih etmektedirler. Çünkü o diğer ülkelere göre daha demokratiktir ve etnik gruplar arasında uyumu geliştirebilir, üstün bir eğitim sistemi yerleştirebilir, memleketi ticari bakımdan sömürmez ve gelirse de sonsuza kadar kalmaz. Halide Edib bununla da kalmayarak aldığı Amerikan eğitimi neticesi yazılarında Türkler tarafından Abdülhamit zamanından beri Jön Türk dönemi de dahil olmak üzere Ermenilere “toptan öldürme” yapıldığını, onların ezildiğini, yardıma muhtaç kadınların, çocukların, erkeklerle-

¹²⁰ Kamran Gürün, *Ermeni dosyası*, Ankara 1983, s. 41.

¹²¹ Şimşir, “*Ermeni propagandasının Amerika boyutu*”, s. 95-96.

¹²² Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 25.

¹²³ Ramsay, *The revolution in Constantinople*, s. 183-184.

¹²⁴ Hester Donaldson Jenkins, *An educational ambassador in the Near East*, s. 299-301.

¹²⁵ Ramsay, *The revolution in Constantinople*, s. 176-179.

¹²⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, İstanbul 1952, s. 445-446; Mine Erol, *Türkiye’de Amerikan mandası meselesi*, Ankara 1970, s. 93-94.

¹²⁷ Mary Mills Patrick, “Fourteen reasons for an American mandatory over Turkey”, *Outlook*, 123, 1919, s. 32-33 Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 173’den.

rin katledildiğini üzülererek belirtmektedir.¹²⁸ Bu yüzden kendi gibi Amerikan mandası taraftarı olan Robert Kolej mezunu ve daha sonra kolejin müdür yardımcısı Prof. Hüseyin bey ve Rauf Ahmed ile birlikte kaleme aldıkları raporda tehcir edilen Ermenilerin kurulan Ermenistan'da yeniden iskan edilmeleri gerektiğini bunun için de Ermenistan'a toprak verilebileceğini yazmaktadır.¹²⁹

Aslında o dönemde bu kolejde okuyanların bu fikirlere sahip olması anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü kolej daha ziyade Ermeni kızlarını eğitmek amacıyla açılmıştır.¹³⁰ Esas itibariyle amacı da “tam bir zihni disiplinle beraber en yüksek düzeyde Hristiyan ahlak ve kültürü” kazandırmaktır.¹³¹ Öyle ki okula ilk Türk öğrencileri gelmeye başladığında müslüman kızlar erkeklerin servis yaptığı masalarda oturmuyorlar, yüzlerini peçe ile kapalı tutuyorlar, jimnastik derslerine erkekler varsa katılmıyorlar, kampüste erkek ziyaretçilerle karşılaşırken çılgık çılgıca kaçışacak kadar münzevi bir hayat yaşıyorlardı.¹³² Bu durum özellikle kısmen yukarıda da değinildiği gibi müdire Patrick'in üzerinde ısrarla durduğu üç önemli nokta ile aşıldı: Kadın-erkek eşitliği, ırkların eşitliği, kadınların yüksek öğrenim hakkı.¹³³ Çalışkan ve becerikli Amerikan kadınlarının idaresindeki okulun feminist eğilim içinde oluşu öğrencilere sosyal, ekonomik ve siyasi eşitlik için mücadelede örnek oluşturdu. Birçoğu kadının yeni roller kazanmasında öncülük etti. Bunu yapamayanlar ise “başarılı evlilik”ler kurarak kocalarının arkalarında yer aldılar.¹³⁴ “Bu okullarda Batılı kültürel değer ve düşünce tarzı”¹³⁵ öğrenen milli ve dini duyguları kabaran Hristiyan azınlıklar kendilerini Müslümanlardan, Türkler de diğer Türklerden üstün görüyorlardı.

Okulun etkisi sadece Türk kızları ilgili değildir. Örneğin ileride kurulacak Bulgar devletine eleman hazırlamak için üzerine düşen görevi Robert College kadar yerine getirmesi istenilen Kız Koleji de¹³⁶, Bulgaristan ile her zaman hususi ilişkilere sahip olmuştur.¹³⁷ I. Dünya savaşı yıllarında Bulgarlar okula sadece gıda yardımı yapmakla kalmadı ama aynı zamanda ABD'nin savaşa girmesinden sonra okulun kapılarının kapatılması tehlikesine karşı Türk hükümeti nezdinde okul lehine teşebbüslerde bulundu. Hatta kolejin kapatılmasının Bulgaristan'a karşı pek dostca bir davranış olmayacağını bile ima etti.¹³⁸

¹²⁸ Halide Edib'in Ermenilere hitaben yazdığı makale için bkz. Ramsay, *The revolution in Constantinople*, s. 179-181; Edib-Adivar, *Türk'ün ateşle imtihanı*, s. 23.

¹²⁹ Mine Erol, *Amerikan mandası*, s. 95. Halide Edib kocası Adnan Adivar ile birlikte Atatürk ile bozuşarak Paris ve Londra'da sürgünde yaşamak zorunda kalmışlar ve ancak Atatürk'ün ölümünden 4 ay sonra 5 Mart 1939 tarihinde Türkiye'ye dönebilmişlerdir. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 188.

¹³⁰ Haskan, *Üsküdar*, c. 2, s. 929.

¹³¹ *American College for Girls*. Calendar. 1889-1890, s. 15.

¹³² Patrick'in 18 Aralık 1901 tarihli notu, Freely, *Robert College*, c. 1, s. 189'dan; Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 25.

¹³³ Fincancı, *Robert College*, s. 43; Bu yumuşama örneklerinden biri Halide'nin başı açık olarak bir erkek ile görüşmesi ve buna içerleyen bacının tutumu için bkz. Adivar, *Mor Salkımlı Ev*, s. 128.

¹³⁴ Daniel, *American philanthropy*, s. 85.

¹³⁵ Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 23.

¹³⁶ 27 Haziran 1897 tarihli New York Tribune gazetesi haberi için bkz. BOA., Y.PRK.DH., M. 1315, 10/58.

¹³⁷ Ülkesi için üzerine düşen hizmetleri yapan Ellenka Dimitrieva bu okuldan mezun ilk üniversite mezunu Bulgar kızdır. Constantine Stephanove, *The Bulgarians and Anglo-Saxondom*, Berne 1919, s. 310 ve W.S. Monroe, *Bulgaria and her people*, s. 335-337; Tozlu, *Yabancı Okullar*, s. 1344'den.

¹³⁸ Patrick, *Boğaziçi*, s. 123.

Bunun yanında Kolej Arnavud kızlarına da burs bularak okumalarını sağlayacak kadar onlarla özel olarak ilgilendi.¹³⁹ Abdülhamid zamanında mezun olan Arnavud kızları da kendi ülkelerinde aktif çalışmaya başladılar. Örneğin 1891'de kolejden ilk mezun olanlardan Sevastia Kyrias ve sonraki mezunlardan Paraskevi Kyrias, Arnavudluk'a giderek orada ileride kültür merkezi olacak ve Arnavudluk kralı Zogo'nun özel himayesi altına alınacak Kyrias Enstitüsü isminde Arnavudluk Kız Koleji'ni kurdular. Burada okutmak için İngilizce, Fransızca ve Almanca ders kitaplarını Arnavudca'ya çevirdiler. Bunun yanında Arnavudluk'da ilk defa olarak okuma, gramer ve genel tarih kitabı yazdılar. Arnavud kızı Paraskevi de master yapan ilk Üsküdar Amerikan Kız Lisesi mezunudur ve I. Dünya savaşı sonrasında Paris Barış konferansında Arnavud delegenin başkanı seçilerek birkaç kadın delegeden biri olmuştur.¹⁴⁰

¹³⁹ Grabill, *Protestant diplomacy*, s. 202.

¹⁴⁰ Patrick, *Boğaziçi*, s. 67; Patrick, *five sultans*, s. 194; Bu kız kardeşlerin daha detaylı tarihi için bkz. Freely, *Robert College*, c. 1, s. 151.